

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Adatok a Bánk bán külföldi tárgytörténetéhez.

Ismeretes dolog, hogy a legkiválóbb magyar tragédiában halhatatlanságot nyert Bánk bán története a világirodalomban is nagy népszerűsége tett szert. Huszonhárom idegennyelvű — német, francia, angol, olasz — feldolgozását szedte eddig össze a kutatás. Megállapítható belőlük, hogy e magyar téma három évszázadon át szüntelenül benne élt az európai irodalmi köztudatban. Különösen kedvelték a XVI—XVII. század német apophthegma- és anekdotagyűjteményei: alig van köztük olyan, amelyik figyelemre nem méltatta volna ezt a megragadó tárgyat (Trostler József: *A Bánk bán német tárgytörténetéhez*. EPHK, 1917). Csak a XVIII. század első felében kezdenek szakadozni a század második felében újra felszínre kerülő szálak. Épen ebből az időszakból két újabb nyommal egészíthető ki az eddig ismert adatsor. Egyik a Caspar Blanckard moralis tartalmú, a szép erények követésére s a gonosz-tettek megvetésére intő gyűjteményében (*Neuer Historischer Lust-Garten*. Nürnberg 1701. LXVI. 207. l. „Rechtfertigung“.) olvasható: ez minden különösebb érdekesség nélkül való elbeszélés András magyar király helytartójának, „Bancbanus“-nak, a felesége elesábitásáért Gertrud királynőn elégtételt vett tanulságos esetéről. A másik feldolgozás Philipp Wahrmundnak a szív kellemes és hasznos gyönyörködtetésére 100 válogatott históriát tartalmazó könyvében (*Compendiöses Historien-Buch*. Leipzig 1722. 88. sz. 233—240. l. „Die kupplerische Königin“) kerül szemünk elé. Ez is épúgy, mint a C. Blanckard-féle gyűjtemény adata — s általában a velük rokon német anekdotatárak hasonló természetű feldolgozás-sorozata — G. Lauterbeck alapvető szövegén (*Regentenbuch*. 1557. L. V. c. l.), a német Bonfiniust tudatosan továbbfejlesztő elbeszélésén (kiadta Trostler J. id. h. 275—277 l.), alapszik. Köztük csupán annyi a különbség, hogy C. Blanckard szószerint másolja mintáját és semmiféle vonással nem tágítja, se nem szűkíti forrását, Ph. Wahrmund ellenben bátorságot vesz némi önállóságra: kiszínezi a királynő kerítő szerepét és szemléletesen írja le Bánk feleségének brutális elesábitását. Egyébképen ő is ragaszkodik Lauterbeckhez, csak elbeszélése végére vet egy négysoros verset, mely a tanulságot így foglalja össze:

„Selten folgt nach bösen Räncken
Ein Ausgang, der wohl besteht,
Die Person zu Grunde geht,
Die pflegt Böses zu erdencken“.

E két újabb adat a Bánk bán-tárgy külföldi feldolgozásainak eddig ismert sorát 25-re szaporítja s népszerűségének a XVIII. század első felében nagyobb hézagot mutató folytonosságát is igazolja.

György Lajos.

Balogh Józsi balladája.

Nemesak az alföldi szegénylegények éreznek ellenállhatatlan vágyat a tilos uton szerzett jószágra, hanem a határvidéki lakosság is örül, ha a vámhivatal megkerülésével belophatja a külföldi portékát. A csempészet világszerte gyakorlatban van minden határszéli helyen, ahol erre alkalmas terület kínálkozik. A csempészethez megfelelőbb területet a Kárpátoknál egyetlen hegység sem nyújthat: ez a hegláncolat képződésénél fogva tele van alkalmas buvóhelyekkel. A csempészet „nemes“ mesterségét nemzetiségi különbség nélkül székely, román és szász egyforma lelkesedéssel űzte, s a jámbor, tisztességes foglalkozású lakosság előtt is közszeretben állott nem egy vakmerő csempész¹.

A régi világban Korond—Parajd környékén az ú. n. Sóvidéken a határról sőt ázni minden fizetség, vám nélkül szigorúan tiltva volt. Ez azonban nem akadályozta meg az olcsó sószerzésben az atyafiakat, s így történt meg, hogy a sok közül „1829. egy a' 2dik székely ezredbeli gyalogkatoná, Kézdi Csomortányi-fi Balogh József mint egy 22 éves szép külsejű, derék testalkatú Férfi (még nőtelen) rajta kaptatott a' Moldvai sóhozatalon 's katonai fenyték alatt törvény alá került, szerencsétlenségére a' b. e. B. Purcell Oberster az előtt kevéssel halálozott vólt el — Kegyes Védnöke a' Székely nemzetnek, — 's az ezredet alezredes Martinyi kormányozta — e' volt főnöke tehát a' hadi törvény széknék nem tudom minő szenvedély sugta az Ártatlanra kimondani a' halálos ítéletet, de az megtörtént — September végén 1829 Balog Jósi Kézdi polyánban főbe lövetett, ezerek szemeláttára — magam is mint kis pap jelen valék“, — írja Nagy Lajos Erdélyi Áldozópap és Tanár Erdélyi Jánoshoz 1846. máj. 26-án Szilágy Somlyóról kelt levelében.²

Ezt az esetet éneklí meg egy töredékes ballada (Ethnographia, 1915. 312. l.), melynek több változatát nem sikerült felkutatnom. Nagy Lajos azonban nemesak a szomorú esetet közli, hanem a ballada teljes szövegének megküldése mellett azt is megírja, hogyan keletkezett a Balog Józsiról szóló ballada: „Ennek gyász emlékeül készítettett ez ének — Szántó Ferencz által — ki egy olly Autodidactos, — hogy az Abc-en kívül semmit se tanult Iskolába — 's annyira vitte vas szorgalma által a' műveltséget, hogy jelenleg százanként sereglenek körébe. Nem tudom azért e' mert Balog Jósi becsületes jellemű 's ártatlan fiatal vólt, — azért e hogy Szántó Ferencz a' nép kedvence, — ez ének, még mai napig zeng a nép ajkán, 's mint illyet, de mint főkép a' népies kitételek jellemzete, vonásaiért vagyok bátor felküldeni.“ A költemény a következőképpen hangzik:

*Balog Józsi mit gondolál
Mikor a' sóra indulál;
Én egyebet nem gondoltam
Szerencsétlen uton jártam.*

*Balog Ferencz mét engedéd
Fiad sóra mét eresztéd
Ládd e' gyermeked' el vesztéd
Szived nagy bánatba ejtéd.*

¹ V. ö.: *Csempészek az erdélyi határon*. Hazánk s a Külföld. 1872. 12. sz.
— *Erdélyi oláh csempészek*. Magyarország. és a Nagyv. 1876. 22. sz.

² A M. T. Akadémia levéltárában „M. Népkölt. Gyűjt. 8°“ 123. sz. alatt.

*Balog Ferenczné édes Anyám
Édes jó nevelő dajkám!
Születésemnek örülél
Kénos halálra nevelél.*

*Jobb lett volna kis koromban
Zártál volna koporsóban
Dolgom így nem történt volna
Szíved bánatban nem volna*

*Szülőimet berekeszték,
Halálomra nem ereszték
Le törött a' csűröm szarva
A véletlen halálomra.*

*Sziva fák alatt fekvén
Három medvével küszködém
Akkor megtudám halálom
Barátimtól elvállasom*

*Három papnak könyörgése
Fel nem hallék az Egekbe
A kis ecsém el kisére
Fegyver között megkönyveze*

*Engem arra kénszerite
Hogy szóljak bár egyet vele:
Nem szólhatok, mert nem tudok
Fegyver által most meghalok.*

*A pollyáni utak végén
Buzog a' vér a' föld színyén
Ha azt kérdik: mi féle vér
Mondjátok: hogy ártatlan vér.*

*Balog Jósi' vér ontása
Sok nemzetnek köny hullása;
Legyen mindennek példája
Az ő ártatlan halála.*

*Oh te szerencsétlen lépés
Sóval való kereskedés
Ezért vesztém el fejemet
Szép ifiu életemet.*

*Jaj be nem gondoltam volna
Hogy illy hamar jön az óra
Melly nagy választ barátimtól
'S e' világi hívságoktól!*

*Véletlenül belé estem
Mellyel sokaknak jót tettem
'S e' kis világi haszonyért
Fizeték illy keserves bért.*

*Éltemnek illy rövid határa
Legyen hazám példájára:
Hogy így mind én, ne járjanak
Kérem rolam tanoljanak.*

*Nem kedvez halál senkinek
El kell menni mindenkinek
Vagy illyen formán vagy máson
Nincsen, senkit, ki meg váltson.*

*Balog József volt az nevem;
Törvény alatt volt az fejem
Az földnek adom testemet
Istenemnek én lelkemet.*

A balladának ez az eredeti változata több szempontból is tanulságos: egy kis betekintést enged a népballada titkos műhelyébe, a nép lelkébe. Bizonyítja hogy nem a nép tömege, hanem egyén: népköltő a népballada szerzője is. Bizonyítja, hogy nem minden, régi motívumokat őrző ballada oly régi, mint a motívumok mutatják. A nép költője a tömegizlésnek megfelelően régi hagyományt megőrző stílusban énekl meg a szenzációt, mely a nép közvéleményét foglalkoztatja; a népnél ezek a részek a legszívósabbak, legmaradandóbbak, a nép költőjének dőcögős, kántori reminiszcenciákat őrző sorai hamar lekopnak.

A balladák értékén ez a modern, pszichológiai alapon álló tudomány eredményeit igazoló balladaváltozat mitsem változtat: a népballada mindig a magyar néplélek megnyilatkozásának becses dokumentuma marad.

Dömötör Sándor.

Pótlás az Erdélyi Múzeum-Egyesület történetéhez.

Az *Erdélyi Múzeum* mult számában (XXXV. kötet, Új folyam I., 1930. 1—3. szám) Dr. Kántor Lajos terjedelmes cikkben ismerteti az *Erdélyi Múzeum-Egyesület történetét 1924-től napjainkig*. E cikk a 11. lapon a *Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztály* működését vázolja. Ehhez pótlásként közöljük a következő adalékokat.

A szakosztály 1926. január 28.-tól kezdve előadás-sorozatot hirdetett és tartott az erdélyi kritikáról. A felvett előadások a következők voltak. *Dr. Kristóf György*: Az irodalmi kritika Erdélyben 1850-ig. — *Dr. Gál Kelemen*: Brassai Sámuel. — *Dr. Bíró Vencel*: Salamon Ferenc. Megemlékezés születésének századik évfordulójáról. — *Dr. György Lajos*: Kemény Zsigmond. (Az előadó akadályoztatása miatt elmaradt.) — *Dr. Császár Károly*: Gyulai Pál. (Előadása megjelent az Erdélyi Irodalmi Szemle 1926. évf. 1. számában.) — *Dr. Bitay Árpád*: A román irodalmi kritika története. — *Dr. Tavaszy Sándor*: A kritika jogosultsága a romániai magyarság szellemi életében.

Dr. Rajka László.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület vándorgyűlése.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület központi választmánya a június 30-án tartott értekezletén elhatározta, hogy a háboru kényszerűsége s az utána következő évek leküzdhetetlen nehézségei miatt megszakított vándorgyűléseink sorát újból fölveszi. Ezzel is eleget akar tenni a tudományosság és az erdélyi magyarság kulturális érdekeit szolgáló kötelezettségeinek. Első vándorgyűlést az Egyesület *ez év szeptember 20—23. napjain rendezi meg Marosvásárhelyen* s azon az EME. mindhárom szakosztálya szerepelni fog szakelőadásokkal és népszerűsítő felolvasásokkal. A részletes programot a napilapok fogják közölni.